

URTX

**GNASI GIRONA I TARGA
(1782-1867) O L'ENCARNACIÓ
EMPÍRICA D'UNA TESI
DE SANTIAGO RUSIÑOL**

Gener Gonzalvo i Bou · Raimon Ferrer i Fisas

IGNASI GIRONA I TARGA (1782-1867) O L'ENCARNACIÓ EMPÍRICA D'UNA TESI DE SANTIAGO RUSIÑOL

**Gener
Gonzalvo i Bou**

Director de
l'Arxiu Històric Comarcal
de Tàrrrega

**Raimon
Ferrer i Fisas**

Vicepresident de l'Institut
Agrícola Català
de Sant Isidre

A la memòria de Raimon Ferrer i Argelaguet

Som a la tardor-hivern del 1917, dia festiu. Tot i no ésser-ne massa afeccionats, en Joan, vidu recentment, i en Francesc Ferrer Solervicens, convidaren sa mare Caterina al teatre. Es tractava de l'"Auca del senyor Esteve" de Santiago Rusiñol. Val a dir que va sortir-ne tota malhumorada de veure fer mofa de costums tan asenyats, tot advertint els seus fills molt seriosament. No va tardar gaire, però, Santiago Rusiñol a anar més lluny encara, tot declarant, per esgarrifança de molts barcelonins de nissaga adinerada -la seva pròpia n'era un exemple-, "benaurats aquells que tenen els seus avis a l'infern"¹.

Abans del canal², aquesta terra de l'Urgell era poblada d'àlbers, freixes, salzes, vimeneres i gatells, allà on trobaven saor suficient per a viure, és clar, perquè sinó, ni herba parrella. On hi vegeu plàtans (*platanus occidentalis*) de 125 ó 150 anys, hi ha entaforada alguna història d'arrels barcelonines o de la Catalunya Vella, de ben segur; només us caldrà gratar una mica; és un bioindicador que falla ben poques vegades. Fa uns anys, asseguts a l'ombra dels plàtans de Torreneral, ens vàrem preguntar qui fou i què va fer el poc conegut Ignasi Girona i Targa: un difusor i mantenidor de costums, asenyats, o bé realment un avi que mereixia l'infern?

Raimon Ferrer i Argelaguet rebé del seu pare molta informació sobre Torreneral i la família Girona. Joan Ferrer compartí la generació de don Ignasi i don Joan Girona i Vilanova, amb els quals tingué tractes de negoci i compra-venda. Aquests li presentaren la seva germana Elena, que es casà amb Folch, industrial barceloní -aquest matrimoni, per al seu esbarjo, va gaudir d'una masia, encara avui dia anomenada "Cal Folch", veïna del terme de Torreneral, i posteriorment propietat dels Viladàs d'Agramunt-. En Joan Ferrer, a les aca-

balles de la seva vida, comentava al seu fill: "Parlant-ho diverses vegades amb la mare, vam considerar que aquell matrimoni seria un pas massa gran per a la nostra família, acostumada a pujar graó a graó". Catalunya, històricament, sempre ha tingut pocs pobres i pocs rics; una equitativa distribució de la riquesa ha acostumat la classe mitjana a un estil molt equilibrat. La indústria dels catalans, de tan gran, és a cops excessiva, moguda en general, no per l'ambició o pel desig del guany material, sinó simplement, per l'instint nacional³.

La vida extraordinàriament perllongada, per a l'època, d'Ignasi Girona -85 anys- donà per a molt. Només el seu fill Manuel Girona i Agrafel (1818-1905), de molt sans costums, el superà, fins arribar als 87 anys. Quan hom avalua la trajectòria dels seus fills i néts, de la seva extensa família, el pensament és que fou d'un temperament ferm i exemplar, amb una prevista i extensa missió social. Però si examinem les circumstàncies de la seva vida personal -especulació, querelles a favor de l'enriquiment personal a qualsevol preu- cal pensar, llavors, en la dita de Santiago Rusiñol.

La família Girona, i Josep Antoni Girona i Castelltort (1755-1810), el seu pare, vivien a Tàrrrega des dels inicis del segle XVIII, provinents d'un pagès i negociant de la Selva del Camp, Francesc Girona (?-1750)⁴. Vivien, segons alguns, a Cal Martí de la Plaça, de lloguer -costum molt comú als Girona-, i segons d'altres, al número 20 del carrer d'Agoders⁵. Comerciants fins al moll de l'os, negociaven amb màquines de rellogeria, moltes provinents de Mulhouse (Strasbourg) o de Morez (al Jura francès). Però la tasca principal era la venda de cereals i de teixits. Portaven el cereal fins a Manresa o Barcelona, i tornaven amb roba -especialment velluts-. Cal recordar ací que Tàrrrega marcà el preu del blat i de d'altres cereals a Barcelona, influenciant també

Tarragona i Aragó, durant el segle XVIII i principis del XIX. De fet, fins al 1997, Tàrrega encara tenia llotja oficial de cereals, marcant el seu preu, que era publicat setmanalment a La "Vanguardia" i a d'altres diaris, juntament amb la llotja de Barcelona i d'altres llotges i mercats⁶.

Els pares de l'Ignasi participaren en la creació, a Tàrrega, d'una de les millors escoles de Catalunya, a finals d'aquell segle. El flux de diner era actiu, les cases ben sòlides -recordem la construcció de la nova església parroquial, obra del famós arquitecte fra Josep de la Concepció, començada ja al segle XVII-, i quasi totes amb vidres, cosa estranya al país de l'època. Moltes d'aquelles cases resten dempeus avui dia, en bon estat, per plaer de la vista i gaudi dels qui les valoren⁷.

És en aquest ambient quan neix Ignasi Girona; una vila amb bullici comercial, amb mercat important els dilluns, i importants associacions civils. Només cal recordar que Tàrrega tingué, des del 1777, la primera "Societat Econòmica d'Amics del País" a Catalunya, i una de les primeres d'Espanya⁸. Aquest assentament poblacional, de forts regustos jueus, il·lustrat a la francesa i carlí en les seves maneres comercials, que no socials, feia una vida tranquil·la sota la vigilància monàrquica i estatal del "Regimiento de Caballería Calatrava", i un pati d'armes extramurs, amb pressió simètrica -tot salvant les distàncies- a la que la Ciutatella exercia sobre Barcelona. Aquella ja aleshores "ciutat viva i senyorial", susceptible d'ésser vigilada, havia de seguir éssent oficialment vila per molts anys, fins al 1884⁹.

Ignasi Girona i Targa i la seva família, adreçat pel seu pare en el comerç, eren propietaris, llogaters i bons coneixedors de les paneres -cases recol·lectores de gra- de la seva vila i comarca. Una de les paneres importants a Tàrrega era situada entre els carrers de Sant Joan i el de la Mercè, davant del convent de la Mercè, i de dimensions considerables -136 vares quadrades, 8 d'amplària i 8 d'alçada-, i dues més situades al carrer d'Urgell. D'altres eren a Agramunt, Castellserà, Boldú, Verdú i Anglesola. Era també comú als Girona l'arrendament de drets senyorials¹⁰, negocis amb el clergat i amb els monestirs cistercencs i benedictins (especialment Poblet i Montserrat), de forma profitosa per a ambdues parts, àdhuc el pagament amb farina, tot això abans que s'iniciés el disbauxat procés desamortitzador a Espanya. La feina d'emmagatzematge, negociat de blat, la transformació en farina i la venda d'aquesta fou en realitat el que enriqué els Girona en els seus inicis.

La trajectòria cerealística i farinaire dels Girona és constant i inequívoca. Ignasi Girona com-

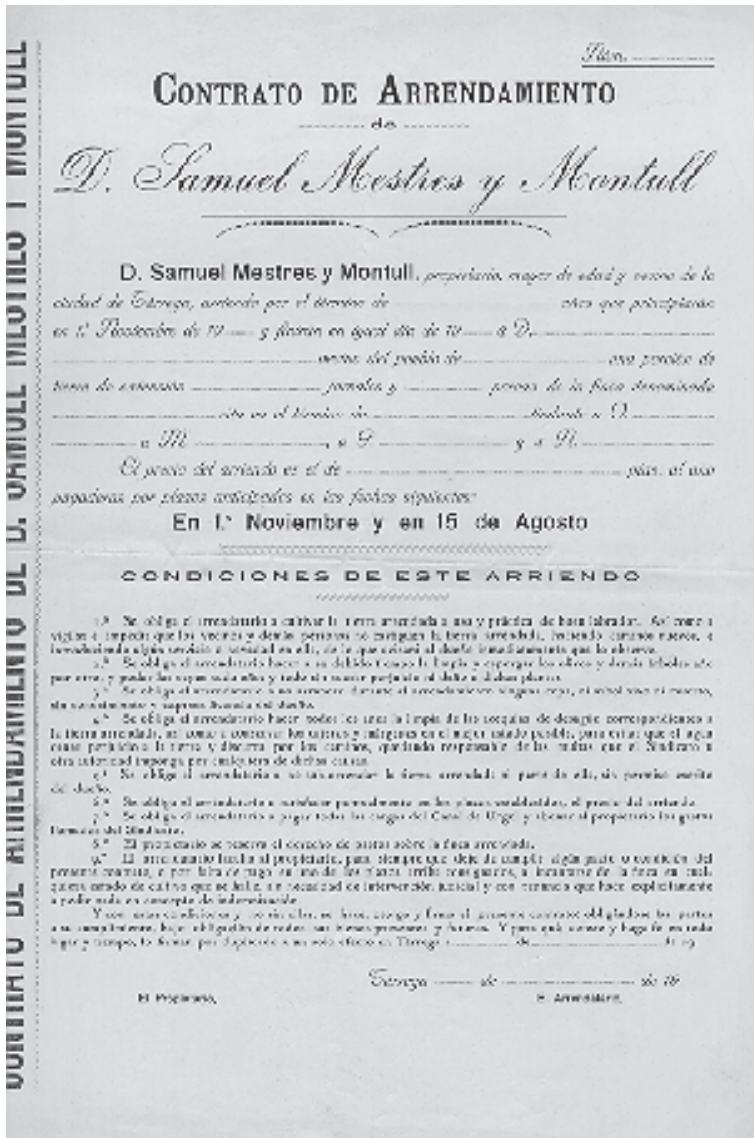
prà, en vida, cinc molins fariners, els seus fills els milloraren i els perfeccionaren tècnicament, edificant-ne de nous, tot aprofitant amb perícia els rius, rieres, tolles, peixeres i, a finals de segle, els cabals regulats dels Canals d'Urgell. Els seus nêts els mantingueren fins al primer terç del segle XX¹¹.

Vers el 1870-1880, les activitats familiars de producció agrícola i de transformació s'ampliaren a d'altres sectors.

Tàrrega creix: la Cambra de Comerç, la Caixa de Pensions, la Banca Arnús, la Banca Segarra, etc. Es comunica millor amb el ferrocarril i amb la nova carretera que va fins a Balaguer, donant així entrada al transport més fàcil de la producció de les grans planes cerealístiques de Castelló de Farfanya i Binèfar, i les propietats dels Girona a Boldú, la Fuliola, Castellserà, Penelles, Linyola i Balaguer. La idea d'una xarxa secundària de ferrocarrils a l'Urgell neix de l'Ignasi Girona i Vilanova (1857-1923), especialment la que havia de comunicar Balaguer amb el baixador d'Anglesola, fet pels seus predecessors.

Aquest nét d'Ignasi Girona i Targa, enginyer agrònom educat a París, president per dos cops de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, i també diputat per la Lliga Regionalista, fundada per Prat de la Riba, introdueix la ramaderia bovina amb una granja modèlica a Sant Jordi de Mollé, a Balaguer. A la "Torre del Bisbe" de les Penelles, finca fins aleshores cerealística i de pastures, amb tres molins fariners i un d'oli, desenvolupa un "chateau" del més pur estil bordelès, en la seva concepció i funcionament, i portà fins i tot tres famílies viticultores franceses a treballar-hi. Batejaren l'empresa com a "Castell del Remei", en honor al seu avi, ja mort feia uns anys. Va ésser la primera empresa que etiquetà els vins a Catalunya i que introduí varietats de ceps francesos amb peu americà a Espanya. També hi desenvolupà una notable i variada tasca avícola i planterista¹².

A Tàrrega hi seguiren els homes de confiança dels Girona (Maymó, Nicolau), i els burgesos terratinents, amb residència o no, vinculats a la ciutat: Castellana, Segarra, Martí "de la Plaça", que compraren finques desamortitzades a l'Aragó, al terme d'Esplús, prop de Binèfar. També tenim Sanrama, els farinaires Antoni Mitjana i el seu fill polític Jeroni Montius d'Almassor, i el també farinaire Magí Macià, també conegut com "Marcobau de Boldú". També hi compten els Mestres o els Ceriola d'Agramunt, destacant Samuel Mestres i Montull, darrer Mestres de la nissaga agramuntina amb representativitat i poder, casat amb una Casals i amb domicili a Tàrrega -l'actual

Ingrés d'arrendament
de l'agramuntí Samuel
Mestres i Montull.

seu de la Cambra de Comerç, on misteriosament han desaparegut, al lliendar, les seves inicials, "S.M.". La vila ja era aleshores ben nodrida; a més de comerciants, menestrals i pagesos, tenia notaris (com la nissaga Terés), secretaris, comptables, operaris qualificats, mestres d'obres i agrimensors com Antoni Monner, Ramon Martí, Enric Perelló -que excel·lí en la construcció i instal·lació de safareigs, rodes hidràuliques, bombes "Pfeiffer", i d'altres estructures, com cisternes i dipòsits elevats-, o constructors de maquinària agrícola, com en Prats i més endavant els Trepat¹³.

Quines foren, doncs, les causes que mogueren Ignasi Girona i Targa, domiciliat, casat i afillat a Tàrraga, a fer el salt a Barcelona? Motius d'expansió comercial? El mercat del cereal, ja enfortit i centralitzat a Barcelona? El que sí és cert és que l'impuls i defensa dels seus interessos a l'Urgell li feren guanyar força enemistats, i que aquests interessos no els abandonà mai al llarg de la seva vida.

Aquestes males relacions es perllongaren amb els seus fills, als quals arribaren a apedregar, per causa del ferrocarril, i es construí, tot seguit, el baixador comercial d'Anglesola, per tal de poder tenir els seus magatzems fora de Tàrraga i vetllar pels seus interessos a l'Urgell, sense haver de passar per situacions desagradables. En aquest baixador, els Girona hi tenien a disposició permanent una tartana amb conductor. El seu nét, Ignasi Girona i Vilanova, mantingué plets durs i llarguíssims, per causa de l'aigua, amb l'ajuntament, en els quals se li fan reconèixer els orígens targarins de la seva família¹⁴. Ignasi Girona i Targa, de manera especial, fou temut per la seva habilitat a instrumentalitzar la justícia en favor dels seus negocis.

És realment difícil descobrir totes les raons que complicaren i dificultaren una relació fluida i positiva dels Girona amb Tàrraga, però el fet constatable és que això motivà i féu minvar les òptimes condicions de creixement que hagués tingut la vila al segle XIX, tot afavorint-ne d'altres de veïnes, com Mollerussa, i àdhuc la mateixa Lleida, on els Girona feren substancials inversions¹⁵.

El negoci d'Ignasi Girona i Targa no va més enllà de la venda de cereal i farina, a més d'una petita banca prestamista. El veritable canvi el porta a terme el seu fill, Manuel Girona i Agrafel, el qual, amb setze anys, durant tota l'epidèmia de còlera de 1834 a Barcelona, mantingué la casa oberta, actuant de director de manera desimbolta. Aquelles van ésser condicions molt crítiques per a tota la ciutat; però amb empena el 1839 ja li semblà oportú d'ampliar la banca paterna, i endinsar-se cap a nous estils de crèdit, vinculats a l'empresa industrial. I és a la dècada de 1840 quan es perfila com el banquer amb més prestigi personal a Catalunya i Espanya de tot el segle XIX. El camí de Manuel Girona ja no tindria aturador¹⁶.

En quina data fixa la seva residència a Barcelona Ignasi Girona i Targa? El que sí és cert és que el seu fill Manuel neix encara a Tàrraga el 1818¹⁷.

És al 12 de gener de 1822 quan l'oficina desamortitzadora de Barcelona posa a la venda les dues primeres finques, situades aquestes al districte de Cervera¹⁸. Una d'elles és Torrenal o "Torre dels Frares" (referint-se a Poblet), amb casa, capella, tres-cents jornals de sembra, set mil cinc-cents plantes de vinya, oliveres, ametllers i àibers. L'altra és les Cases de Barbens, al terme d'Anglesola, i també antiga propietat de Poblet, amb masia, capella, vuitanta jornals de sembra i d'hortos, ametllers i arbres fruiters. La primera no es ven

aleshores per l'oposició dels ajuntaments de Bellmunt, Boldú, Butsènit, la Fuliola i la Granyanella. En canvi, les Cases de Barbens foren adquirides, sense oposició, per Josep Ceriola, resident a Barcelona però d'origen agramuntí, i amb interessos creixents a la zona; era conegut d'Ignasi Girona, i ambdós experts negociants. L'Ignasi Girona compra el mateix 1822 (uns mesos més tard) vuit peces de terra a Castellserà (també antic domini del monestir de Poblet), que sumaven cent jornals de terra. Les peces de més qualitat i extensió eren a la partida "Pernades", i també a la de "Buidasacs", amb l'emblemàtic "Tros Gran", que es regava de les fonts de Boldú i de la peixera vella del reguer de Santa Maria¹⁹.

Viu a Barcelona, al carrer de Padilla núm. 16, del barri de Gràcia, el cerverí i segarrenç Tomàs Capella i Regordosa. És propietari i industrial, amb empresa de tintats de roba. És "Intendente Honorario de Provincias" i "Administrador General y Tesorero de Cruzada del Principado de Cataluña". Amb les seves accions, demostra ésser un coneixedor profund dels béns a desamortitzar a Catalunya i de tot el procés desamortitzador. Indica a l'agramuntí Ceriola, ja amb residència a Barcelona, la compra de les Cases de Barbens, el 1822, i l'heretat de Montalé, el 1841. A través de Ceriola coneix Ignasi Girona i Targa, al qual també assessora i orienta en les compres, entrant a formar part molt important de la societat "Girona y Compañía", on hi aporta capital considerable. Tanmateix, el 5 de setembre de 1844 procedeixen a la liquidació de comptes i la divisió de l'haver social. Quin fou el motiu del trencament? A nosaltres també ens agradaria saber-ho...! Fou aquesta una societat creada per posar oli als interessos i facilitar la compra dels béns desamortitzats? Així com la societat dels fills d'Ignasi, "Girona Germans, Clavé", és coneguda i estudiada, "Girona y Compañía", que és el nus gordià dels orígens econòmics de la nissaga, resta encara totalment desconeguda. Caldria, doncs, noves investigacions²⁰.

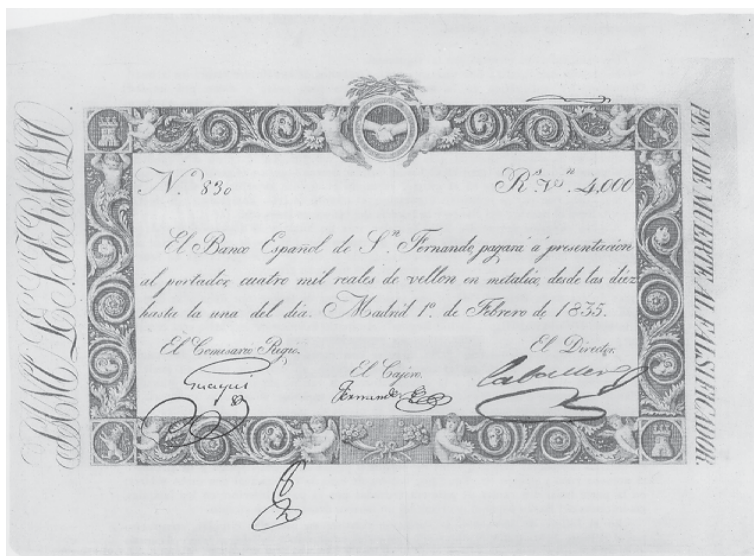
De 1839 a 1844 hi ha un moviment efervescent de compres de béns que es desamortitzen un darrer l'altre, de reconeixements i donacions notarials d'aquests, de vendes sospitoses, etc. Tota una escenografia, majestuosa i maquiavèlica, de la confusió. Un joc de màgia difícil de seguir, ni tant sols d'intuir; no hi deixen rastres, però sí un repartiment de pastissos patrimonials enorme, i quasi sense diner. Només Capella mou béns desamortitzats per valor superior als cinc milions de rals de billó, que podrien ésser molts més, però que és quelcom que desborda intentar saber-ho exactament.

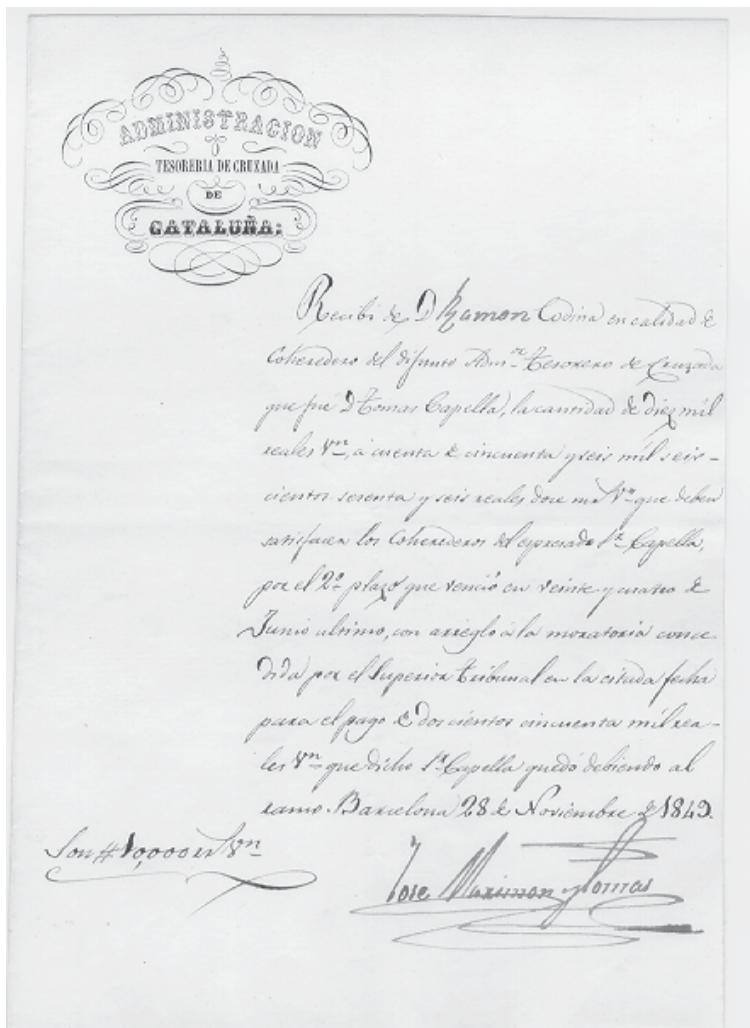
Capella mai ho fa en nom propi, sempre mitjançant testaferra, o a través de «Girona i Companyia». El testaferra a la província de Lleida és l'agramuntí, domiciliat a Barcelona Ramon Mestres i Cendrós, que Capella coneix també a través de Ceriola. Ramon Mestres actua gairebé sempre amb poders del seu pare, Jaume Mestres i Segarra, que en morir -resulta sorprenent en una família tan habituada als «papers»- no havia fet testament; un home de gran i consolidat patrimoni, i amb més d'un fill. Ramon era germà del qui fou diputat provincial i president de la Diputació de Lleida, Jaume Mestres i Cendrós, i pare del també diputat provincial, Jaume Mestres i Folguera²¹.

És bo de saber que la Junta de Desamortització depenia directament de l'Estat, però que cada Diputació hi tenia un representant amb dret a informar-se i a informar. Ara seria cansat i farragós d'explicar la normativa dels béns desamortitzats. Tot aquest entramat podria donar peu a una tesi doctoral, difícil de pair.

Tomàs Capella emprà baguls sencers de Títols de deuda consolidada de l'Estat, adquirits a baix preu anys abans, davant la desesperança de molts ciutadans de no poder cobrar mai. També usà diners "prestats" de la tresoreria de la "Cruzada de Cataluña", i en proporcions mínimes, diners propis. No és fins que són superades, de forma "indigna, barroera i bèstia", les oposicions interposades pels diferents ajuntaments urgellencs el 1822, que Tomàs Capella, a través del seu testaferra, compra, el 8 d'octubre de 1839 l'envejada per tants "Torre Neral", pel preu de 900.000 rals de billó, davant del peculiar -per dir-ho suaument- Marià Gigó, jutge interí de primera instància de Lleida. Aquest, més endavant, fou alcalde de Lleida, i terratinent "joiosament beneficiat". El 13 de febrer de 1840, Capella agraeix "els serveis prestats" per Mestres durant aquells anys,

Paper de "pagaré" de l'Estat de 1835

Rebut de liquidació
de la tresoreria de la
"Real Cruzada de
Cataluña"

de forma que pugui comprar amb poders del pare les finques de Tarassó i Almenara Baixa; són 853 jornals en total, comprats per la ridícula quantitat de 614.000 rals de billó. Aquest, acte seguit, reconeix i cedeix, el 29 d'agost de 1840, a l'escrivania d'Ermengol Sala i Domènech, de Balaguer, l'heretat de Torreneral dels monjos de Santa Maria de Poblet, com a compra a l'Estat en desamortització amb diners de Tomàs Capella, i no pas seus, procedint, doncs, a registrar-la en nom del seu autèntic propietari. Aquests barataments, i d'altres de molt més sofisticats, es realitzaven amb gran llibertat i domini. L'Administració va ésser rifa da entre els funcionaris i quatre "espavilats". Savia l'Estat a qui estava venent realment la terra, on la venia, quanta en venia, i si el preu era real o adequat? O potser no li importava gaire? Van haver-hi, doncs, autèntics regals de Reis, i mai millor dit. Finides les vendes, seguien, durant dues dècades, contínues "Actas de deslinde y amojonamiento". Són curiosíssims els expedients possessoris instruits als jutjats de pau dels ajuntaments, amb jutges "encantadors": amenaces entre veïns, plets judicials, alcaldes i corporacions espavilades, desplaçament de fites, desaparició d'aquestes, apropiacions indegudes, etc., que posarien la

cara vermella a més d'un nét, a hores d'ara ja besnét o rebesnét, que no sospita que el seu avi és realment a l'infern, i amb raó, fins i tot amb un bon cop de clau al cap del mateix sant Pere...! Gràcies a Déu que ja han passat més de cent cinquanta anys²².

Del 1841 al 1943, Tomàs Capella "facilita" la compra a "Girona y Compañía" de diferents finques i molins fariners en desamortització, així també com edificis urbans, esglésies i convents. En aquest sentit, són excel·lents les relacions amb el notari de Lleida Manuel Fuster, després alcalde de la mateixa ciutat, i com Capella, també terratinent. Si Ceriola s'endugué la joia a l'Urgell de l'abadia de Montserrat, que era Montalé, i l'hortus closus del poble tans, que eren les Cases de Barbens, "Girona y Compañía" adquireix "la corona montserratina de la Segarra", que són "els Comtals", amb finques de primera qualitat, i un molí fariner dels millors de la zona, amb una solidíssima construcció vora el riu Ondara, també anomenat Cervera.

Quan Capella marxa de "Girona y Compañía" el 1844, part de la liquidació se la cobra amb l'heretat dels Comtals, que la societat havia comprat a l'Estat. No es tracta d'una separació amistosa, ni molt menys. A partir d'aquesta data es declaren una guerra personal i judicial mortal de necessitat; de fet, Tomàs Capella i Regordosa mor inesperadament el 1848²³. Ignasi Girona i Targa té plets amb la dona, filles i néts de Capella, fins quatre anys abans de morir, és a dir, als 81 anys... El bo del cas és que perd la majoria dels casos. És aquesta una de les poques famílies que guanya plets a la invencible maquinària dels Girona. Aquests variadíssims i llargs plets no es redueixen a menys de sil mil folis d'instrucció, i són motiu clar d'un estudi a part. Tots ells radiquen en la lluita sobre el control del terme de Torreneral. La seva segona esposa, Donya Tomasa Puig, i les seves filles Rosalina i Ignàsia, poc saben el que els espera. Per una banda, la persecució insaciable d'un "matavídues" de les famílies més potents, econòmicament, de Barcelona; i per un altre cantó, l'implacable "Tribunal de Cruzada", que reclama, a través del seu administrador i tresorer, Josep Marimon i Tomàs, cents de milers de rals de billó, liquidant els deutes d'aquell inusual forat de tresoreria en diferents moratòries concedides pel Tribunal Superior de Justícia, l'espòs de Rosalina -una de les filles de Tomàs Capella-, Ramon Codina i Riu, químic amb indústria de tints i pintats de roba a Barcelona²⁴.

Passen molts anys, defensant els Capella la seva causa, però finalment els néts, esgotats de tanta persecució, i davant una marcada crisi del preu del cereal, opten per vendre a Josep

Ferrer i Escarrabill i Josep Solervicens i Escayola, "pro indiviso", l'heretat de Torreneral. Era el 21 de desembre de 1882. Aquesta és, però, tota una altra història²⁵.

L'opinió de l'insigne Eduard Toda i Güell referma i corrobora el que s'ha dit fins ara. Aquest vivificador i gran restaurador de la desamortitzada abadia de Santa Maria de Poblet, va escriure, en una de les seves obres: "Els preus de les vendes foren irrisoris. Arreu es notà la intel·ligència interessada i venal entre els empleats del Tresor i els aspirants de les terres posades a l'encant. Quasi sempre les mides foren curtes, massa sovint indefinides, i els anuncis es publicaven quan ja s'havien efectuat les subhastes; les descripcions d'algunes propietats eren prou defectuoses per evitar i dificultar la seva identificació pública per si algú tingués interès a adquirir-les, i en fi, totes les immoralitats foren posades en joc per defraudar l'Estat en benefici dels seus ben poc escrupulosos "servents"²⁶.

Així doncs..."Benaurats aquells qui tenen els seus avis a l'infern". Albert Llanas, un dels pocs amics íntims d'en Rusiñol, i que influencià notablement en la seva obra -sempre anaven junts a París o on calgués anar- fou un dels

barcelonins del segle XIX més humà i sensible, sempre amb una fina ironia que alligona. Coneixedor de les passions i debilitats humanes com pocs, així com de la cultura popular de la ciutat, recordava una "cantarella" que rondava pels carrers de la ciutat, atribuïda a Serafí Pitarrà²⁷:

"És amable Don Ignasi
y té una querida molt guapa;
per ço quan la seva esposa
em preguntà'l que em semblava:
-Senyora- vaig contestar-
Que per mi té molt bon tracte"²⁸.

Don Manuel fou un dels Girona amb vida exemplar, austera i de gran utilitat pública. Aquest, a la part alta de la seva nova casa a la Ronda de Sant Pere, va fer gravar els seus principis, costum molt a la moda del temps: "La fe enforteix, l'esperança vivifica, la caritat ennobleix, i el treball dignifica". "Exacte, don Manuel, exactíssim!", li va dir Llanas un dia: "La fe enforteix, l'esperança vivifica, la caritat ennobleix, el treball dignifica, i...les dones debiliten!"²⁹. Don Manuel va encaixar-ho perfectament, donant-li la raó. Llanas ja sabia per què ho deia i a qui ho deia.

NOTES

¹ Arxiu Torreneral: FERRER ARGELAGUET, Raimon: *Anecdota*.

² Per a una descripció física de les terres de l'Urgell abans del Canal, vegeu: MATEU I GIRAL, Jaume: *La pagesia urgellenca abans del Canal*, Barcelona, Dalmau Ed., 1982, pàgs. 21-29.

³ PI I SUNYER, Carles: *L'aptitud econòmica de Catalunya*, dos vols., vol. I, Barcelona, 1927-1929, pàgs. 109-112.

⁴ Sobre els orígens i primers anys dels Girona a Tàrraga, vegeu: PLA I TOLDRÀ, Lluïsa: *La família Girona a Tàrraga. Estratègies matrimonials i especialització professional*, a MARTÍNEZ SHAW, Carlos (Ed.), "Historia Moderna. Historia en construcció", vol. II, Lleida, Ed. Milenio, 1999, pàgs. 277-294. Vegeu també: DD.AA.: *Diccionari d'Història de Catalunya*, Barcelona, Ed. 62, 1992, pàgs. 504-505.

⁵ ROBINAT CASES, Ramon: *Dissabte...*, a "Nueva Tàrraga", núm. 1666, 17 de juliol del 1976.

⁶ Arxiu de Torreneral, Carpeta "Torreneral". Sobre la Tàrraga del segle XVIII, vegeu: SEGARRA MALLA, Josep M.: *Història de Tàrraga amb els seus costums i tradicions*, vol. II, Tàrraga, Museu Comarcal, 1987.

⁷ Arxiu de Torreneral, Carpeta "Torreneral". Sobre aquesta època, vegeu també: PLANES i CLOSA, Josep M.: *Demografia i societat de Tàrraga i l'Urgell a l'Antic Règim*, Agramunt, 1995. Sobre la construcció del temple parroquial, vegeu: PLANES i CLOSA, Josep M.: *La parròquia i la vida religiosa de Tàrraga, segles XVI-XIX*, Tàrraga, Parròquia de Santa Maria de l'Alba, 1994, pàgs. 73 i ss.

⁸ LLUCH, Ernest: *La Sociedad Económica de amigos del país de Tàrraga*, Lleida, IEI, 1971. Els Amics del País, una entitat amb fort regust il·lustrat, volia

promoure la formació de la població amb escoles, per al futur desenvolupament econòmic i social, i ja insistia en la necessitat de construcció del Canal d'Urgell. Vegeu: *Aparato a la industria popular del Urgel*, Barcelona, F. Surià, 1778, i *Continuación al Aparato de la industria popular del Urgel*, Madrid, Manuel Escribano, 1779. Tanmateix, els Amics del País de Tàrraga va defallir en els seus intents, a principis del segle XIX, per manca de recursos econòmics.

⁹ Sobre el caràcter de la vila targarina, vegeu: ESPINAGOSA i MARSÀ, Jaume: *Tàrraga vital o el caràcter targari*, a "URTX. Revista Cultural de l'Urgell", núm.2, Tàrraga, 1990, pàgs. 203-218; sobre l'esplendor de la Tàrraga jueva, vegeu: PLANES i CLOSA, Josep M.: *Breu aproximació als Jueus de la Tàrraga medieval*, Tàrraga, A.G. Camps, 1987.

¹⁰ MATEU i GIRALT, Jaume: *La pagesia urgellenca abans del Canal*, Barcelona, Ed. Dalmau, 1982, pàgs. 61-66.

¹¹ LLADONOSA PUJOL, Josep: *Historia de la Diputación Provincial de Lérida*, dos vols., Lleida, 1974, vol. I, pàg. 307.

¹² VILA i RICART, Jaume: *Els canals d'Urgell i la seva història*, Lleida, Diputació, 1992, pàgs. 586-588.

¹³ Arxiu de Torreneral, Carpeta "Tàrraga".

¹⁴ GONZALVO i BOU, Gener: *Manuel Girona, fill il·lustríssim d'una nissaga targarina*, a "Nova Tàrraga", núm. 2564, 10 de setembre de 1994.

¹⁵ A tot això, cal atribuir el fre a l'expansió de Tàrraga a les crisis demogràfiques del segle XVIII i als conflictes bèl·lics del segle XIX, amb la Guerra del Francès i les carlinades. Vegeu: GONZALVO i BOU, Gener: *Una crònica de Tàrraga poc coneguda: el*

manuscrit del Dr. Pere Ribera (1810-1840), a "URTX. Revista Cultural de l'Urgell", núm. 4, Tàrrrega, 1992, pàgs. 153-166.

¹⁶ TALLADA PAULI, José M^a.: *Historia de la finanzas españolas en el siglo XIX*, Madrid, Espasa-Calpe, 1946; VICENS VIVES, Jaume/ LLORENS, Montserrat: *Industrials i polítics del segle XIX*, Barcelona, Ed. Vicens Vives, 1961, pàgs. 367-372.

¹⁷ Dada comprovada als índexs dels registres de l'Arxiu Parroquial de Tàrrrega, car de manera barroera, tots els documents dels Girona foren arrencats dels originals, segons va comprovar el director de l'Arxiu Comarcal de Tàrrrega fa cinc anys. El que sí és cert és que el nom de Manuel Girona i Agrafel apareix esmentat als índexs parroquials targarins.

¹⁸ La desamortització és un acte jurídic que torna la condició de béns lliures als béns amortitzats, o sigui, a aquells que pertanyen a institucions que, per prescripció legal, no poden ésser venuts. Es tracta, essencialment, de convertir en propietat privada els béns eclesiàstics afectats per aquesta mesura. Sens dubte que l'Església posseïa una gran quantitat de béns immobles que restaven fora de la circulació, la qual cosa provocava escassetat de terra i un destorb al creixement econòmic. La desamortització eclesiàstica ja començà quan foren expulsats els jesuïtes (1767). Durant el Trienni Liberal (1820-1823) ve ésser, quan, per primer cop, es portà a terme la nacionalització i venda posterior en subhasta dels béns dels ordes religiosos (que foren suprimits), sense indemnització per als afectats. Amb el restabliment de l'absolutisme, aquesta primera desamortització fou anul·lada, però al restablir-se definitivament el règim liberal, s'inicià irreversiblement, el febrer de 1836, la segona desamortització, dita de Mendizábal, que afectà els béns del clergat regular. Així, durant el període de 1836 a 1844 és quan es va produir la desamortització eclesiàstica de més intensitat. Una visió contemporània interessant sobre el cas la

podem consultar al llibre de Jaume BALMES: *Observaciones sociales, políticas y económicas sobre los bienes del clero*, Vic, I. Valls, 1840. Són pocs els estudis sobre la desamortització a les comarques de Lleida. En aquest sentit, podeu consultar: SOLSONA SORROSAL, Carme: *La desamortització eclesiàstica a Lleida (1838-1851)*, a "I Congrés d'Història de l'Església Catalana, des dels orígens fins ara", Solsona, 1993, vol. I, pàgs. 407-421. Més abundoses són les referències respecte a les comarques tarragonines: ROVIRA i GÓMEZ, Salvador-J.: *La desamortització dels béns de l'Església a la província de Tarragona (1835-1845)*, Tarragona, Diputació, 1979. Del mateix autor: *Les desamortitzacions a les comarques meridionals del Principat*, Barcelona, Dalmau Ed., 1990. Per a una visió general espanyola, és interessant el llibre de Josefina BELLO: *Frailles, intendentes y políticos*, Madrid, Ed. Taurus, 1997. Vegeu també: DD.AA.: *Diccionari d'Història de Catalunya*, Barcelona, Ed. 62, 1992, pàgs. 337-338.

¹⁹ Arxiu de Torreneral, Carpeta "Torreneral".

²⁰ Arxiu de Torreneral, Carpeta "Capella".

²¹ Arxiu de Torreneral, Carpeta "Mestres".

²² Arxiu de Torreneral, Carpeta "Actas, Expedientes, Instrucciones y Pleitos".

²³ Arxiu de Torreneral, Carpeta "Capella".

²⁴ Arxiu de Torreneral, Carpeta "Codina".

²⁵ Arxiu de Torreneral, Carpeta "Josep Ferrer Escarrabill".

²⁶ TODA i GÜELL, Eduard: *La destrucció de Poblet*, Poblet, 1935, pàg. 325.

²⁷ SOLER, Frederic: *Gra i Palla*, Barcelona, Ed. I. López, 1867, pàg. 90. En diu "cantarella", però Frederic Soler ho posa sota el títol d'"Epigramas".

²⁸ Arxiu de Torreneral, FERRER ARGELAGUET, Raimon: *Anecdolari*.

²⁹ PLA, Josep: *Un senyor de Barcelona*, Barcelona, Destino, 1945, pàg. 134.